

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ Е-БАНКІНГУ

PROBLEMATIC ISSUES OF THE IMPLEMENTATION OF PREVENTIVE MEASURES BY LAW ENFORCEMENT OFFICERS DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO THE USE OF E-BANKING

Малютін Е.В., здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

Наукова стаття присвячена деяким аспектам розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу. Опрацьовується реалізація профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів в кримінальних провадженнях визначеної категорії. Зазначено, що запобігання протиправним діянням з кожним роком стає все більш важливим напрямком діяльності всіх підрозділів правоохоронних органів в демократичних державах.

Надано авторське визначення профілактики протиправних діянь як спеціального різновиду правоохоронної діяльності, який складається з конкретної сукупності певних дій та заходів, що реалізують працівники правоохоронних органів (слідчі, дізнавачі, детективи, прокурори), яка має метою усунення причин та умов скоєння окремих категорій кримінальних правопорушень.

Вирішено профілактичні заходи, які можуть проводитись уповноваженими особами різних підрозділів правоохоронних органів стосовно усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу, як-от: повідомлення громадян за допомогою засобів масової інформації про юридичну відповідальність (адміністративну, цивільну, кримінальну) за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу; реалізація підрозділами профілактичного впливу на громадян шляхом використання окремих процесуальних дій з метою здійснення профілактики (допитів, пред'явлення підозри); встановлення осіб, схильних до антисуспільної поведінки в сфері використання електронно-обчислювальної техніки, а також їх подальше занесення в облік у підрозділах Кіберполіції; участь працівників відповідних підрозділів (кіберполіції, слідства) у тематичних передачах, круглих столах, ток-шоу, що висвітлюють проблеми соціуму у сфері кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу; повідомлення громадянам за допомогою засобів масової інформації, соціальних мереж, месенджерів відносно фактів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу (фішинг, кардинг).

Ключові слова: кримінальне правопорушення, е-банкінг, розслідування, кримінальне провадження, профілактична діяльність, слідча (розшукова) дія.

The scientific article is devoted to some aspects of the investigation of criminal offenses related to the use of e-banking. The implementation of preventive measures by law enforcement officers in criminal proceedings of a certain category is being worked out. It is noted that the prevention of illegal acts is becoming an increasingly important area of activity of all units of law enforcement agencies in democratic states every year.

The author's definition of the prevention of illegal acts as a special type of law enforcement activity is provided, which consists of a specific set of certain actions and measures implemented by law enforcement officers (investigators, investigators, detectives, prosecutors), which aims to eliminate the causes and conditions for committing certain categories of criminal offenses.

Preventive measures that can be carried out by authorized persons of various divisions of law enforcement agencies in relation to the elimination of the causes and conditions for committing criminal offenses related to the use of e-banking are highlighted, such as: informing citizens through mass media about legal liability (administrative, civil, criminal) for committing criminal offenses related to the use of e-banking; implementation of preventive influence on citizens by units through the use of separate procedural actions for the purpose of prevention (interrogations, presentation of suspicion); identification of persons prone to antisocial behavior in the field of use of electronic computing equipment, as well as their further registration in Cyber Police units; participation of employees of the relevant units (Cyber Police, investigations) in thematic programs, round tables, talk shows highlighting the problems of society in the field of criminal offenses related to the use of e-banking; notification to citizens using mass media, social networks, messengers regarding the facts of criminal offenses related to the use of e-banking (phishing, carding).

Key words: criminal offense, e-banking, investigation, criminal proceedings, preventive activity, investigative (search) action.

Постановка проблеми. Запобігання протиправним діянням з кожним роком стає все більш важливим напрямком діяльності всіх підрозділів правоохоронних органів в демократичних державах. У кримінальних провадженнях, розпочатих за вчиненими правопорушеннями, пов'язаними із використанням е-банкінгу, профілактичні заходи відіграють неабияку роль. Оскільки правильно організовані дії щодо їх реалізації можуть розбити вщент всі намагання злочинців, які скоюють визначені протиправні діяння. Тому дослідження вказаної проблематики ми вважаємо наразі досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок в опрацювання основ профілактичної діяльності під час розслідування різних кримінальних правопорушень внесли такі дослідники як О. А. Антонюк, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, О. М. Джуца, О. Ю. Довженко, Г. О. Душейко, М. М. Єфімов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, І. П. Козаченко, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, О. А. Ляш, П. В. Мельник, Н. В. Павлова, М. А. Погорельський, В. Л. Регульський, О. С. Саїнчин, М. В. Салтєвський, О. А. Самойленко, Д. Б. Серге-

єва, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, Л. Шеллі, В. Ю. Шепітько та ін. Проте, виникає необхідність конкретизації профілактичних заходів у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії з огляду на сучасну судово-слідчу практику та позиції окремих науковців.

Метою даної статті є опрацювання реалізації профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усі протиправні діяння, пов'язані з використанням е-банкінгу, вчинюються у кіберпросторі. Стосовно визначення кіберпростору, то, для прикладу, О. Ю. Довженко зауважував, що вказана категорія на часі набуває все більшого значення для людства, оскільки вона відкриває нові можливості, тому слід очікувати її подальшого розширення. Крім того, автор відмічає, що кіберзлочин відрізняється від звичайного кримінального правопорушення тим, що існує в кібернетичному світі. Також науковець зазначає, що за допомогою кіберпростору можливі практично будь-які види протиправ-

ного впливу, що можуть бути охарактеризовані в категоріях звичайного злочину, аж до нанесення тілесних ушкоджень чи вбивства. Тому дослідник робить висновок, що саме використання віртуального простору кіберсвіту відділяє кіберзлочини від подібних їм протиправних діянь, що відбуваються в матеріальному просторі [4, с. 82]. Як бачимо, О. Ю. Довженко основною характеристикою кіберзлочинів означив їх вчинення в кіберпросторі. Е-банкінг також має зазначену ознаку, яка є визначальною серед інших притаманних йому характеристик.

Доречним також вважаємо судження Л. Шеллі, який зауважував, що правоохоронні органи в окремих країнах не можуть найняти або утримувати персонал, необхідний для боротьби зі злочинною діяльністю транснаціональних злочинних груп. Оскільки, на думку автора, низькі зарплати та корумпованість правоохоронних органів призводять до того, що люди з високорозвиненими технічними навичками не можуть знайти бажану роботу в державному секторі. Дослідник вказував, що комп'ютерні експерти в країнах, що розвиваються, вирішують не працювати за низьку зарплату в правоохоронних органах, натомість вони працюють у приватному секторі, а інші свідомо чи несвідомо працюватимуть на злочинні та терористичні групи. Тому у деяких країнах, навіть якщо держава виплачує адекватну зарплату, державний правоохоронний сектор може не бути законною альтернативою кримінальному сектору, позаяк інституціоналізована корумпованість більшої частини правоохоронних органів та їх тісні зв'язки з кримінальним сектором у деяких регіонах світу означають, що злочинці можуть платити за спеціалістів як у уряді, так і поза ним. На основі вищевказаного науковець робить висновок, що у розвинутих країнах відчувається дефіцит кадрів з відповідними навичками інформаційних технологій, адже багато з тих, хто працює у вказаному секторі в Європі та Сполучених Штатах, є іммігрантами з вказаних країн [12, с. 305]. Вказана проблема є досить актуальною й для України. Оскільки заробітна плата в державних структурах не відповідає відповідних посадам в приватних організаціях. І даний аспект досить жорстко відбивається на можливостях реалізувати профілактичні заходи під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу.

З приводу профілактичних заходів в цілому, то М. Єфімов і Є. Омаров вказують на те, для підвищення ефективності профілактичної діяльності уповноважених осіб при розслідуванні протиправних діянь необхідно закріпити в Кримінальному процесуальному кодексі України їх обов'язок виявляти під час дізнання, досудового слідства та судового розгляду причини й умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також вносити до відповідного державного органу, громадської організації або посадової особи подання стосовно життєвих заходів для усунення вищезазначених умов і причин [13, с. 118]. А вже, О. А. Антонюк зауважував, що виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, були передбачені як обов'язок працівників правоохоронних органів Кримінально-процесуальним кодексом України до 2012 року. Крім того, автор зазначив, що з прийняттям чинного КПК України вказану норму з нього видалили. В той же час, на думку науковця, вказаний аспект є недоречним, оскільки уповноважені особи в ході здійснення кримінального провадження ознайомлюються з обставинкою вчинення кримінального правопорушення та можуть надати ґрунтовні рекомендації та вказівки щодо їх усунення [2, с. 177]. Дані позиції ми однозначно підтримуємо, оскільки вказаний обов'язок забезпечить постійну реалізацію відповідних профілактичних заходів. Тобто в чинний КПК необхідно ввести норму, в якій буде зазначено про обов'язок працівників правоохоронних органів (слідчих, дізнавачів, детективів,

прокурорів) забезпечувати усунення причин та умов, які сприяли вчиненню протиправних діянь.

З приводу поняття профілактики протиправних діянь як криміналістичної категорії, слід зазначити, що окремі дослідники визначають її по-різному. Зокрема, В. Ю. Шепітько формулював її так: «...комплекс заходів, спрямованих на виявлення, обмеження, усунення чи нейтралізацію криміногенних факторів, які детермінують злочинність у цілому й окремі злочини ще до того, як вони призведуть до суспільно небезпечних діянь чи наслідків. Профілактика злочинності – діяльність, здійснювана на ранніх стадіях виникнення та формування в особи намірів здійснення подальшої протиправної діяльності» [10, с. 171]. Зі свого боку, С. М. Школа зазначав, що профілактика правопорушень здійснюється в рамках адміністративної діяльності поліції – підзаконної, цілеспрямованої виконавчо-розпорядчої діяльності уповноважених суб'єктів з організації та здійснення охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням і припинення їх [11, с. 130].

Інша група науковців (Ю. В. Александров, А. П. Гаврилишин, О. М. Джужа) зауважили, що «...разом із тим практика протидії злочинності свідчить, що при визначенні поняття «профілактики злочинів» потрібно виходити з економічних, соціально-політичних, моральних, психологічних, правових та інших більш широких позицій. Такий підхід дає можливість сформулювати це поняття у широкому розумінні, що включає в себе різні заходи державних органів і громадських організацій. Йдеться про те, щоб не допустити існування злочинності у майбутньому, а у найближчій перспективі – якомога більше обмежувати її прояви. Профілактика злочинності є сформованою системою дій стосовно антисуспільних явищ та їх причинного комплексу з метою розширення тенденції зниження рівня і масштабів злочинності і знешкодження її коріння. Отже, профілактика злочинності розглядається як соціально-правовий процес, що знижує, обмежує, ліквідує явища, породжені злочинністю. У найбільш узагальненому вигляді профілактика злочинності забезпечується усією сукупністю заходів, що здійснюються державними органами і громадськими формуваннями, спрямованими на удосконалення суспільних відносин» [7].

Підбиваючи підсумки, надамо авторське визначення профілактики протиправних діянь як спеціального різновиду правоохоронної діяльності, який складається з конкретної сукупності певних дій та заходів, що реалізують працівники правоохоронних органів (слідчі, дізнавачі, детективи, прокурори), яка має метою усунення причин та умов скоєння окремих категорій кримінальних правопорушень.

Доречною вважаємо думку О. М. Джужи, який відмічає, що предметом профілактики протиправних діянь є такі елементи, як-от: «поняття профілактичної діяльності; види, форми, рівні профілактичної діяльності; суб'єкти і об'єкти профілактичної діяльності; організаційні і правові основи профілактичної діяльності; тактика і методика здійснення профілактичних заходів; особливості профілактики окремих видів злочинів» [9].

Досить правильно В. В. Приловський наголошує на тому, що профілактична діяльність є засобом попередження вчинення кримінальних правопорушень у майбутньому. З огляду на зазначене, автор зауважив, що працівники правоохоронних органів зобов'язані неодмінно здійснювати профілактичні заходи. В той же час, на думку дослідника, уповноважені особи можуть виконувати лише ті заходи профілактики, які передбачені їх посадовими обов'язками або нормативно-правовими актами [8, с. 191]. Дане твердження ми не можемо повністю підтримати, оскільки окремі працівники правоохоронних органів можуть виконувати функції та завдання, які прямо не передбачені їх посадовими інструкціями.

Стосовно конкретних профілактичних заходів, які повинні реалізовуватись уповноваженими особами правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу, звернемось до деяких досліджень науковців. Для прикладу, М. М. Єфімов і К. О. Чаплинський виокремили серед них наступні: «...здійснення виховного впливу підрозділами на неповнолітніх і малолітніх осіб шляхом пропаганди ненасильства та дотримання суспільної моралі; здійснення підрозділами профілактичного впливу на громадян; участь працівників підрозділів у тематичних передачах, круглих столах, ток-шоу, що висвітлюють проблеми суспільства у сфері порушення норм моралі; організація дискусій у друкованих ЗМІ, присвячених актуальним питанням моралі» [5, с. 276].

А вже О. А. Борідько і А. М. Гаркуша наголошували, що діяльність уповноваженої особи під час здійснення кримінального провадження має суворо цілеспрямований характер. Крім того, автори вказували, що зазначена особа повинна встановити дії осіб і недоліки, що мають місце в роботі установ, підприємств, які сприяли вчиненню протиправного діяння. Тому, на думку дослідників, і повинно обумовлюватись найменування акта, в якому відображаються рішення про усунення вказаних обставин. Як підсумок, науковці зауважують, що є правильним називати процесуальний акт, за допомогою якого уповноважена реагує на причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення наступним чином: «Подання про недоліки в роботі установи (підприємства, організації)», «Подання про невиконання обов'язків (конкретною особою)» [3, с. 71].

Зі свого боку, О. А. Антонюк вирізняє наступні заходи профілактичної діяльності підрозділів правоохоронних органів, зокрема: «...а) своєчасне реагування на заяви та повідомлення стосовно вчинення протиправних діянь, затримання підозрюваних з огляду наявності законних підстав, вибір відносно останніх відповідних запобіжних заходів; б) залучення правоохоронців до проведення ток-шоу, тематичних передач, круглих столів, на яких розглядаються випадки порушення громадського порядку та умов його забезпечення; в) застосування окремих процесуальних дій з метою здійснення криміналістичної профілактики (допиту, пред'явлення підозри); г) реалізація профілактичного впливу на окремі категорії осіб шляхом пропаганди ненасильства та дотримання громадського порядку; д) опрацювання та аналіз судово-слідчої практики для виявлення та усунення умов й причин, що сприяли вчиненню протиправних діянь; е) організація диспутів у різноманітних ЗМІ з актуальних питань забезпечення громадського порядку; є) застосування наявних можливостей техніко-криміналістичного забезпечення для здійснення криміналістичної профілактики» [1, с. 277].

В свою чергу, А. Е. Жилін, серед профілактичних заходів, які варто реалізувати уповноваженим особам правоохоронних органів при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів, виокремив такі як: «...повідомлення громадянам через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за шахрайську діяльність у сфері використання банківських електронних платежів; виявлення осіб, схильних до антисуспільної поведінки в сфері комп'ютерної діяльності (хакери, фішери) та подальша їх постановка на облік у підрозділах Кіберполіції; інформування населення через засоби масової інформації, месенджери та соціальні мережі про випадки вчинення шахрайських дій у сфері використання банківських електронних платежів (фішинг, кардинг, сніфферінг); попередження повторних (рецидивних) проявів шахрайства досліджуваного виду шляхом максимально повного викриття усіх осіб, задіяних у вчиненні конкретного протиправного діяння з подальшим внесенням їх у відповідний облік» [6, с. 214].

На основі опрацювання судово-слідчої практики та вищенаведених позицій дослідників нами було вирізняє наступні профілактичні заходи, які можуть проводитись уповноваженими особами різних підрозділів правоохоронних органів стосовно усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу, як-от:

- повідомлення громадян за допомогою засобів масової інформації про юридичну відповідальність (адміністративну, цивільну, кримінальну) за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу;

- реалізація підрозділами профілактичного впливу на громадян шляхом використання окремих процесуальних дій з метою здійснення профілактики (допитів, пред'явлення підозри);

- встановлення осіб, схильних до антисуспільної поведінки в сфері використання електронно-обчислювальної техніки, а також їх подальше занесення в облік у підрозділах кіберполіції;

- участь працівників відповідних підрозділів (кіберполіції, слідства) у тематичних передачах, круглих столах, ток-шоу, що висвітлюють проблеми соціуму у сфері кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу;

- дослідження матеріалів кримінальних проваджень для з'ясування та усунення умов і причин, які сприяли вчиненню досліджуваної категорії протиправних діянь;

- організація дискусій у засобах масової інформації (електронних та друкованих), в яких обговорюються кіберзлочинність та її вплив на суспільство;

- повідомлення громадянам за допомогою засобів масової інформації, соціальних мереж, месенджерів відносно фактів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу (фішинг, кардинг).

Висновок. Підбиваючи підсумки, відмітимо, що запобігання протиправним діянням з кожним роком стає все більш важливим напрямком діяльності всіх підрозділів правоохоронних органів. Надано авторське визначення профілактики протиправних діянь як спеціального різновиду правоохоронної діяльності, який складається з конкретної сукупності певних дій та заходів, що реалізують працівники правоохоронних органів (слідчі, дізнавачі, детективи, прокурори), яка має метою усунення причин та умов скоєння окремих категорій кримінальних правопорушень. Вирізняє профілактичні заходи, які можуть проводитись уповноваженими особами різних підрозділів правоохоронних органів стосовно усунення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу, як-от: повідомлення громадян за допомогою засобів масової інформації про юридичну відповідальність (адміністративну, цивільну, кримінальну) за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу; реалізація підрозділами профілактичного впливу на громадян шляхом використання окремих процесуальних дій з метою здійснення профілактики (допитів, пред'явлення підозри); встановлення осіб, схильних до антисуспільної поведінки у сфері використання електронно-обчислювальної техніки, а також їх подальше занесення в облік у підрозділах Кіберполіції; участь працівників відповідних підрозділів (кіберполіції, слідства) у тематичних передачах, круглих столах, ток-шоу, що висвітлюють проблеми соціуму у сфері кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу; повідомлення громадянам за допомогою засобів масової інформації, соціальних мереж, месенджерів відносно фактів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу (фішинг, кардинг).

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк О. А. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку: наукові та праксеологічні засади : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.
2. Антонюк О. А. *Наукові диспути стосовно профілактики під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск № 2. Том 2. С. 177–182.
3. Борідько О. А., Гаркуша А. М. Сутність сучасної концепції профілактики злочинів органами внутрішніх справ. *Актуальні проблеми розбудови кримінально-процесуального судочинства України* : 36-к наук. статей. Херсон : Мрія, 2003. С. 173–175.
4. Довженко О. Ю. Поняття кіберзлочину з криміналістичної позиції. *Юридичний вісник*. 2018. № 3. С. 79–83.
5. Єфімов М. М., Чаплинський К. О. Профілактична діяльність уповноважених осіб як елемент методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Міжнародна та правова безпека : теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 275–276.
6. Жилін А. Е. Актуальні питання реалізації профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. *Юридична наука*. 2020. № 2. Том 2. С. 209–215.
7. Кримінологія і профілактика злочинів : курс лекцій у 2-х кн. Особлива частина / Александров Ю. В та ін. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2000. 201 с.
8. Приловський В. В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.
9. Профілактика злочинів : підручник. Київ : Атіка, 2010. 967 с.
10. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності* : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 93. С. 168–174.
11. Школа С. М. Правові засади профілактичної роботи національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 129–132.
12. Louise, I. Shelley Organized Crime, Terrorism and Cybercrime. URL : <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/organized-crime-terrorism-and-cybercrime>
13. Yefimov M., Omarov Y. Scientific debates on the preventive activities of authorized persons as part of the methodology for investigating criminal offences against morality. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2021. Special Issue № 2 (114). pp. 114–119.